

Довгун Ирина. **Классификация морфемом словоизменяемой парадигмы современного английского языка.** В статье подано определение морфемы как абстрактной единицы морфологии, которая используется для описания морфологически обусловленных фонемных чередований в морфах морфемы, представлено классификацию морфемом словоизменяемой парадигмы современного английского языка. Морфемы сгруппированы частями речи, дифференциальными признаками фонем, количеством морфов определенной морфемы; количеством фонем в морфеме; количеством грамматических значений. Рассмотрен также вопрос о функциях морфемом в языке.

Ключевые слова: морфема, фонемные чередования.

Dovgun Iryna. **Classification of Morphemes of the Word Change Paradigm in Modern English.** The definition of the morpheme as an abstract unit of morphology which is used for the description of the morphologically conditioned phonemic changes in the morphs of a morpheme is given and the classification of the morphemes of the word change paradigm in Modern English is presented in the article. The morphemes are grouped according to the parts of speech; the differential features of the phonemes; the number of the morphs of a certain morpheme; the number of the phonemes in a morpheme; the number of the grammatical meanings. The functions of the morphemes in the language are studied.

Key words: morpheme, phonemic changes.

Стаття надійшла до редколегії
27.02.2013 р.

УДК 811.111'541.1

Санія Єнікєєва

Базові й службові вербоформанти сучасної англійської мови

Статтю присвячено аналізу генеративної бази англійської мови. Запропоновано новий підхід до класифікації мовних одиниць, що беруть участь у творенні похідних лексем різними способами деривації. Особливу увагу приділено функціональним характеристикам базових і службових вербоформантів.

Ключові слова: вербоформант, вербокreatивна деривація, генеративна база словотворення, словотворчий елемент.

Постановка наукової проблеми та її значення. Незважаючи на значну кількість робіт зі словотвору, які з'явилися протягом останнього часу [1; 7–9; 11; 17; 18], проблема визначення статусу словотворення як складової частини мовної системи ще недостатньо вивчена й потребує подальшого всебічного та глибокого дослідження. Проблемним залишається питання про системність словотворення, оскільки конкретно не визначено кількісний та якісний склад мовних одиниць, які можна було б розглядати як системоутворювальні елементи словотворення, не досліджено всі взаємозв'язки між елементами, що утворюють структуру цієї ендосистеми, не визначено внутрішньорівневі та іншорівневі джерела її збагачення і розвитку.

Мета нашого дослідження – виявити й класифікувати мовні одиниці, що слугують генеративною базою для словотворення. Для досягнення поставленої мети слід виконати такі **завдання**: схарактеризувати вербокreatивну деривацію (словотворення) як процес і результат формування одиниць вторинної номінації; дати визначення терміна вербоформант і здійснити класифікацію мовних одиниць, що належать до відповідного класу; описати функціональні особливості базових і службових вербоформантів.

Перш ніж розпочати таксономію і систематизацію одиниць словотворення, вважаємо, що потрібно уточнити, які саме мовні процеси слід віднести до його царини, оскільки досі в лінгвістиці існують суперечності в розв'язанні цього питання, що пов'язано зі «складністю самих процесів словотворення, які залучають до сфери своєї діяльності явища різного порядку» [12, с. 4].

Зазвичай під словотворенням розуміють способи творення слів, проте вони мають різну природу і, відповідно, різні механізми вербокreatивної та арсенали засобів для її реалізації. Саме поняття «словотворення» за логікою визначення передбачає формування нового за формою і змістом слова (нового знака), що здійснюється за допомогою наявного в мові «будівельного» матеріалу – основ і слово-

творчих морфем. Проте в мові існує чимало лексичних новоутворень, які є новими формальними різновидами (аббревіатури, акроніми, усикання) або новими семантичними варіантами вже наявних у мові лексичних одиниць, тобто йдеться про нові або лише за формою, або лише за значенням лексичні одиниці. У цьому зв'язку постає питання: чи можна розглядати вищезазначені явища «формотворення» і «семотворення» в межах словотворчої системи?

Якщо узагальнити наявні в лінгвістиці думки щодо визначення «поля діяльності» словотвору, то можна виокремити два головні підходи до розв'язання цього питання, що, до речі, відбивається в дефініції поняття «словотворення»: 1) зведення його до афіксального способу вербокреації [12, с. 74; 10, с. 6–7, 193]; 2) включення до царини словотворення, окрім морфологічних способів, також способів вербокреації, які ґрунтуються на формальних трансформаціях або семантичних модифікаціях [2, с. 10; 4, с. 15; 20, с. 53]. Задля подолання суперечностей і плутаними потрібно насамперед розмежувати явища словотворення і словоперетворення [14, с. 3]. Процеси формування нових знаків – лексичних одиниць, нових за формою й за значенням, слід уважати словотворенням, а процеси, пов'язані лише із семантичними модифікаціями або лише формальними трансформаціями, можна вважати словоперетворенням.

Ми виходимо з того, що «продукування» будь-якої лексичної інновації можна представити як «процес і результат утворення в мові вторинного знака, тобто знака, який можна пояснити за допомогою одиниць, визнаної за вихідну, або виділити з неї за допомогою використання певних правил» [13, с. 64]. Саме тому процеси вербокреації і верботрансформації слід розглядати як конкретні прояви деривації, або епідигматики.

Однак термін «деривація» не обмежується позначенням словотворчих процесів і має в лінгвістиці дуже широке застосування, оскільки дериваційні процеси «відбуваються на всіх рівнях мови, а в дериваційні відносини вступають як однорівневі, так і різнорівневі одиниці» [14, с. 31]. Дія законів деривації поширюється на всі рівні мовної системи, на що вказують і науковці, визначаючи її як «процес утворення слова, речення, граматичних форм слова, словосполучень, фразеологізмів, складів і тактів і т. ін., починаючи з фонем і закінчуючи текстом» [16, с. 3]. Ми вважаємо, що у випадку словотворення та словоперетворення відбувається **вербокреативна деривація**.

Під вербокреативною деривацією ми розуміємо процеси й результати формування похідних лексичних одиниць, які здійснюються через утворення абсолютно нових мовних знаків (лексем) із використанням конститутивних одиниць цієї мови як будівельного матеріалу (вербокреація) або лише через структурну трансформацію чи змістову (семантичну) модифікацію семіотичних одиниць (верботрансформація). Зазначимо, що словоперетворення відбувається в межах лексичної системи мови, словотворення ж, використовуючи різнорівневі одиниці мови для формування одиниць лексичного рівня, набуває **транsrівневого** характеру.

У нашому випадку вербокреативна деривація є тотожною поняттю «словотворення» в широкому розумінні, яке вживають на позначення будь-яких шляхів та способів формування лексичних інновацій. Взаємозв'язок між цими шляхами й способами для більшої наочності представлено у вигляді схеми (рис. 1).

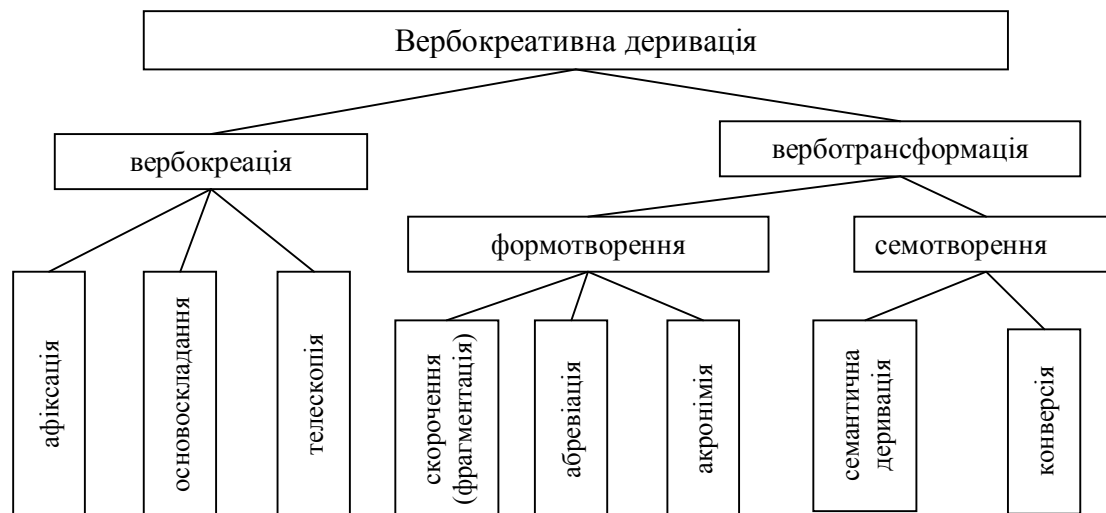

Рис. 1. Шляхи й способи вербокреативної деривації

Словотвір є своєрідним, не схожим на інші, рівнем мовної системи. Саме його «унікальність», яка виявлялася в різноплановості та неоднорідності конститuentів словотворення, у тісному багатовекторному зв'язку з іншими рівнями мовної системи довгий час заважала виділенню його в окремий, «автономний» рівень мовної системи. Словотворення визнавали як складову частину базових рівнів мовної системи.

Виділення словотворення, хоч і з певними застереженнями, в окремий рівень мовної системи сприяло розв'язанню багатьох проблем, пов'язаних з аналізом і систематизацією різнопланових словотворчих процесів і явищ. Відомо, що словотвірний рівень, на відміну від основних, базових рівнів, системоутворювальними елементами яких слугують конститутивні одиниці мови, не має власних елементарних одиниць, а оперує здебільшого одиницями морфемного рівня, перетворюючи їх, у результаті дії словотворчих механізмів, на одиниці лексичного рівня.

Словотворення (вербокреація) використовує як будівельний матеріал для утворення лексичних інновацій базові одиниці різних рівнів мовної системи, про що йтиметься далі. Це, до речі, зовсім не суперечить природі мовних одиниць, які мають потенційну здатність у конкретних комунікативних актах взаємодіяти і з одиницями свого рівня, і з тими, що належать до інших рівнів мови.

Таку здатність мовних знаків «до виконання окремих нехарактерних для цієї одиниці семантичних, синтаксичних і прагматичних (зокрема й словотворчих. – С. Є.) ролей» учені називають функцією-потенцією [3, с. 15–25; 11, с. 7]. Ми вважаємо більш коректним називати це явище *потенційною поліфункціональністю* лінгвальних одиниць.

Мова, як відомо, є системою, головна ознака якої – здатність до самоорганізації та самовдосконалення. Завдяки своїй незамкненості (відкритості) вона може поповнюватися новими елементами. «Потенційна поліфункціональність» лінгвальних одиниць зумовлена самою природою мовних знаків і дає змогу використовувати різнорівневі конститuentи мови в процесі вербокреації і урешті-решт збагачувати й вдосконалювати словотворчу систему мови.

Аналіз лексичних новотворів свідчить про те, що будівельним матеріалом для вербокреації можуть слугувати не лише морфеми. Генеративну базу словотворення фактично складають одиниці морфемного, лексичного та синтаксичного рівнів мови. Для позначення мовних знаків, що виконують вербокреативні функції, ми пропонуємо впровадити термін-гіперонім «*вербоформант*».

Отже, конститuentами словотворення слід вважати *вербоформанти* – мовні знаки різних рівнів, що слугують будівельним матеріалом для формування нових лексичних одиниць. До вербоформантів ми відносимо і твірні основи, якими можуть бути лексеми, словосполучення, речення, і словотворчі морфеми – афікси, афіксоїди. У першому випадку йдеться про *базові* вербоформанти, а в другому – про *службові*.

Одну з підгруп вербоформантів складають словотворчі морфеми. Як відомо, морфеми, залишаючись базовими одиницями морфемного рівня мови, здатні водночас виконувати формотворчі й словотворчі функції [5, с. 81; 19, с. 202–203; 20, с. 14–15, 19]. Інакше кажучи, здатність морфем брати участь у формуванні нових слів розглядається як одна з функціональних характеристик одиниць морфемного рівня. Проте морфеми не є однорідними за виконуваними ними вербокреативними функціями: морфеми-корені слугують твірною основою для дериваційних актів, а морфеми-афікси, додаючись до вихідних основ, утворюють афіксальні похідні лексеми.

У цьому зв'язку слід зазначити, що формальний збіг вільних лексем із кореневими морфемами, на основі яких творяться похідні слова, дає підстави вважати їх базовими вербоформантами, які, до речі, утворюють найчисленнішу підсистему словотворчих засобів англійської мови. Словотворчі форманти, що виконують роль модифікаторів у процесі творення похідних від базових вербоформантів, слід вважати службовими формантами, до яких, як уже зазначалося, належать афікси й афіксоїди.

Попри те, що сучасна англійська мова має чималий арсенал афіксів, формування нових словотвірних формантів триває. Наші дослідження засвідчують, що нові словотворчі морфеми, які ми, беручи до уваги їхній перехідний характер, пропонуємо називати *афіксоїдами*, формуються головним чином за допомогою афіксалізації компонентів композитів і фрагментів слів.

Так, за допомогою афіксалізації компонентів композитів були створені такі афіксоїди, як: **-abuse** (*alcohol-abuse, crack-abuse, child-abuse, solvent-abuse*); **-aid** (*live-aid, sport-aid, school-aid*); **-babble** (*ecobabble, Eurobabble, psychobabble, technobabble*); **-based** (*clan-based, community-based, China-based, faith-based, urban-based, euro-based, England-based, insurance-based, Internet-based, Islam-based, laser-*

based, oil-based, overseas-based, space-based, Texas-based); **-compatible** (downward-compatible, upward-compatible, plug-compatible); **-free** (bug-free, cost-free, GE-free, oligarch-free, rent-free, risk-free, sanctions-free, tax-free); **-friendly** (autofriendly, boomer-friendly, citizen-friendly, customer-friendly, driver-friendly, Earth-friendly, family-friendly, farmer-friendly, investor-friendly, nature-friendly, work-friendly); **-intensive** (calorie-intensive, capital-intensive, energy-intensive, labour-intensive, research-intensive); **-line** (AIDSline, chatline, childline, guide-line); **-person** (chairperson, spokesperson); **-near-** (near-absolute, near-death, near-impossible, near-stagnation, near-term); **-something** (twenty-something, thirty-something, forty-something); **-speak** (agentspeak, autospeak, cabbie-speak, corporation-speak, netspeak); **-style** (American-style, Bordeaux-style, family-style, forum-style, French-style, EU-style, Obama-style, September11-style, 60's-style, western-style); **-watcher** (budget-watcher, Clinton-watcher, industry-watcher, China-watcher); **-wide** (citywide, economy-wide, Europewide, EU-wide, firm-wide, nation-wide, planet-wide, region-wide, worldwide); **-wise** (experience-wise, money-wise, power-wise, trial-wise).

За допомогою формантизації фрагментів слів сформувалися такі словотворчі елементи, як: **-abilia** (automobilia, commemorabilia, Dianabilia, golfabilia, murderabilia); **agri-** (agribusiness, agrobacterium, agroconglomerate, agri-food, agro-giant); **-(a)holic** (dietoholic, gambaholic, junkaholic, shopaholic, spendaholic); **compu-** (compunerd, computalk, computicket); **cyber-** (cyberbusiness, cybercafé, cybercampaign, cyberclinic, cyberhelper, cybermedia, cyberpolitics, cyberphobia, cyberrevolution, cyberservant, cyberspace, cyberstock, cyberthief); **eco-** (eco-city, eco-guerrilla, eco-imperialism, eco-industrial, eco-park, eco-resort, eco-tourism, eco-warrior); **Euro-** (Euroarmy, Eurobill, Euro-dissident, Euromembership, Eurozone); **-cide** (babycide, feminicide, gendercide, mailcide); **-crat** (corpocrat, digitocrat, educrat, globocrat, gerontocrat, kleptocrats); **docu-** (docuhistory, documusical, docurecreation, docusoap); **-erati** (belligerati, bloggerati, cinerati, chatterati, culturati, geekerati, smackerati); **-gate** (contragate, debategate, filegate, Irangate, oilgate); **info-** (infobahn, infomaniac, infoevolution); **narco-** (narco-democracy, narcolord, narcoterrorism, narcowar); **-naut** (cybernaut, psychonaut, terranaut); **-nomics** (aquanomics, burgernomics, cybernomics, environomics, Obamanomics, Romneynomics); **petro-** (petrocurrency, petroeconomy, petromoney, petropower, petrostate); **-plex** (cineplex, soccerplex, twelveplex); **-preneur** (biopreneur, ethnopreneur, technopreneur); **-razzi** (peoplerazzi, rumorazzi, snaparazzi); **-tainment** (docutainment, casinotainment, edutainment, infortainment, transportainment); **techno-** (techno-geek, technohead, technonerd, technophile, technopudent, technosavant, techno yuppie); **-tel** (airtel, boatel, condotel, floatel, moontel, potel); **-zine** (netzine, webzine).

Серед словотворчих формантів найважливішу роль у вербокреації відіграють насамперед твірні основи. Зазначимо, що часто, наприклад, при словоскладанні, конверсії або семантичній деривації, лише твірна основа є головним матеріальним дистрибутором лексичної інновації. Слід зазначити, що типологічні особливості англійської мови, які виявляються у відсутності експонентних і змістовних відмінностей між самостійними лексемами й основами слів, дають необмежені можливості для словотворення. Саме типологічними особливостями англійської мови, на думку деяких учених, пояснюється провідна роль такого способу словотвору, як словоскладання, або, за іншою термінологією, основокладання [15, с. 67], коли за допомогою об'єднання двох або більше слів-основ утворюється якісно нова за формою і за семантикою лексична одиниця.

Компоненти композитів слід, на нашу думку, вважати базовими вербоформантами на підставі того, що конститuentи складних слів, які корелюють із вільними лексемами, виконують функцію твірних основ для дериваційного акту, у результаті якого утворюються нові номінативні одиниці, наприклад: *babymoon*, *blog-book*, *free-birth*, *gas-sipper*, *grocery-getter*, *low-smoke*, *mall-walk*, *net-surf*. Такі лексичні інновації є новими за формою, оскільки у свідомості носіїв мови сполучення компонентів «закарбовується» як єдине й неподільне ціле, семантика якого являє собою нову модифікацію, що не є простою сумою значень компонентів-складників цього композита.

Слова є основними одиницями генеративної бази словотворення не тільки у випадках афіксальної або композитної вербокреації, але вони також слугують вихідними одиницями для конверсії, семантичної деривації або редукції. Внаслідок формальної перебудови або семантичної модифікації вихідних лексем утворюються нові експонентні або лексико-семантичні варіанти слів, що трансформуються.

Так, у межах лексичної системи відбуваються процеси структурної, семантичної та функціональної модифікації слів, що спричиняють розвиток і збагачення цієї системи. Нові варіанти лексич-

них одиниць утворюються за допомогою семантичних верботрансформативних механізмів – номіна- тивної метафоризації, метонімізації, розширення (генералізації) або звуження (спеціалізації) значен- ня вихідних лексем.

Прикладом неологізмів, утворених за допомогою семантичної деривації, можуть слугувати такі слова, як *campus* – «площа, яку займає фірма або корпорація», *suit* – «комплекс комп'ютерних про- грам», *firewall* – «заходи безпеки, упроваджені для блокування доступу до певної інформації в Інтер- неті», *net* – «комп'ютерна мережа», *torpedo* – «робітник-нездара, якого звільняють для того, щоб він пішов працювати до конкуруючої компанії», *visibility* – «перспектива подальшого розвитку певної ситуації, яку можна передбачити; «відстань» у розвитку подій, яку можна передбачити».

Для конверсії, як і для семантичної деривації, характерно що генеративною базою формування похідної лексеми і своєрідним її «споживачем» виступає лексичний рівень мови. Конверсія здійсню- ється через застосування механізмів семантичної та морфолого-синтаксичної модифікації. Зважаючи на відсутність морфологічних показників частин мови в англійській мові, похідна лексична одиниця, яка утворюється в результаті конверсії, декларує свій новий статус через зміну узально закріплених парадигматичних відносин і синтаксичних функцій на нові, раніше системно не закріплені. Інакше кажучи, конверсія пов'язана зі зміною функціональних характеристик слова при повному збереженні його плану вираження.

У сучасній англійській мові домінуючим різновидом конверсії залишається, як і в попередні роки, вербалізація іменників (за моделлю N→V), наприклад, *office* (n) → *to office* (v), *pope* (n) → *to pope* (v), *text* (n) → *to text* (v), *wife* (n) → *to wife* (v). Вербокреативні процеси, що відбуваються в сучас- ній англійській мові, відзначаються також тим, що твірною базою для конверсії слугують не лише прості слова, а й композити, словосполучення, зокрема сталі, складноскорочені слова, аббревіатури – здебільшого неологізми попередніх років, наприклад *to bottleneck*, *to back-burner*, *to e-mail*, *to e-file*, *to euro-speak*, *to fast-track*, *to frontfire*, *to homeschool*, *to kitchen-sink*, *to network*, *to SARS*, *to VCR*, *to VoIP*.

Лексеми фактично виконують роль базових вербоформантів для творення відповідних редуко- ваних варіантів цих лексем. Утворення односкладового формального варіанта лексичної одиниці для подальшого його використання як самостійної лексеми, на наше переконання, зумовлене прагненням мовців до зменшення довжини мовленнєвого сигналу, до формального спрощення мовного знака, особливо, коли він є ключовим і частовживаним у межах певного повідомлення. Зазначимо, що односкладові елементи здатні і виконувати роль самостійних лексем, і брати участь у творенні різ- ного роду складноскорочених слів.

У лексикалізації оказіональних слів, створених способом редукції, вони можуть стати одини- цями лексичного складу мови, співіснуючи зі своїми багатоскладовими корелятами на правах їхніх субститутів (синонімів), оскільки відомо, що скорочення відрізняються від повних словоформ своєю емотивністю та стилістичною референцією. Скорочена лексема може випереджати за дистрибуцією свій багатокомпонентний корелят, наприклад, *doc*, *exam*, *lab*, або навіть витіснити його з ужитку, як приміром, сталося із редукованими лексемами *bus* (від *omnibus*), *phone* (від *telephone*), *flu* (від *influenza*).

Способом збереження початкового складу (апокопи) були створені такі лексеми, як: *ad* ← *advertisement*, *celeb* ← *celebrity*, *con* ← *conservative*, *ed* ← *education*, *exec* ← *executive*, *glam* ← *glamour(ous)*, *intel* ← *intelligence*, *limo* ← *limousine*, *logo* ← *logotype*, *med* ← *medicine*, *nom* ← *nomination*, *oft* ← *often*, *polio* ← *poliomyelitis*, *porn* ← *pornography*, *tech* ← *technology*, *teen* ← *teenager*.

Менш численною є група лексикалізованих скорочень, утворених через збереження кінцевого елемента вихідної лексеми при опущенні початкового (афреза), наприклад, *phone* ← *telephone*, *copter* ← *helicopter*, *gram* ← *telegram*, *Net* ← *Internet*, *zine* ← *magazine*. Щодо скорочень, створених відсіканням початкового та кінцевого елементів вихідного багатоскладового слова (наприклад, *flu* ← *influenza*, *fridge* ← *refrigerator*), то за останні десятиліття дослідниками не було зафіксовано жодного неологізму, тому цей різновид редукції навряд чи можна вважати продуктивним.

Отже, у разі, коли скорочення – єдиний механізм деривації, у результаті якої утворюється новий за формою мовний знак, формально модифікована лексема, можна говорити про скорочення як спосіб словотворення. Однак більш дієвим і продуктивним є використання скорочення разом з основокладанням, унаслідок чого утворюються численні й різнопланові складноскорочені слова. Від звичайного словоскладання цей спосіб вербокреації відрізняється тим, що стягненню підлягають не повні, а скорочені основи вихідних слів.

Вагому частину складноскорочених слів сучасної англійської мови складають так звані телескопізми. Редуковані «фрагменти» лексем, що використовуються для створення телескопізмів зазвичай «абсорбують» семантику своїх вільних прототипів. Семантика телескопізму утворюється «накладанням значень» його компонентів [4, с. 178; 6, с. 57; 21, В28] і може дорівнювати сумі значень компонентів, наприклад: *camcord* < *camera* + *record* «знімати за допомогою портативної відеокамери», *grocerant* < *grocery* + *restaurant* «бакалійний ресторан, де можна купити готові страви»; або ж, окрім «сумарного значення», може містити додаткові семи, наприклад: *atrosive* < *atrocious* + *corrosive* «настільки жорстокий, що шкодить здоров'ю й психіці людини», *deskfast* < *desk* + *breakfast* «сніданок за робочим столом в офісі».

У сучасній англійській мові найчастіше піддаються скороченню багатоскладові лексичні одиниці й фрази номінативного характеру. Механізми скорочення відіграють провідну роль у процесі утворення редукованих форм, що виконують функцію «більш економних» субститутів багатоскладових слів. Вони також діють при формуванні аббревіатур й акронімів. Базовими вербоформантами для творення аббревіатур і акронімів зазвичай слугують синтаксичні конструкції. Унаслідок структурної перебудови слів, або формальної верботрансформації, утворюються нові формальні варіанти лексем, прикладом яких можуть слугувати такі аббревіатури й акроніми: *AIDS* < *acquired immune deficiency syndrome*; *AAV* < *all activity vehicle*; *CHAOS* < *can't have anyone over syndrome*; *IMF* < *International Monetary Fund*; *NAFTA* < *North American Free Trade Agreement*; *PGST* < *permanent global summertime*; *SITCOM* < *Single Income, Two Children, Oppressive Mortgage*; *WTO* < *World Trade Organization*.

Синтаксичні одиниці – словосполучення й речення – є базовими вербоформантами для творення полікомпонентних лексем. У результаті «стягнення» синтаксичних конструкцій у єдину лексему утворюються так звані складні слова синтаксичного типу, або слова-фрази, наприклад: *businessman-turned-politician*, *can-do*, *easy-to-read*, *hard-to-access*, *hard-to-measure*, *just-in-time*, *matter-of-fact*, *once-in-a-lifetime*, *one-size-fits-all*, *middle-class-people*, *pay-as-you-go (system)*, *rags-to-respectability*, *up-to-date*, *winner-takes-all (policy)*, *who-pays (dilemma)*, *work-in-progress*.

Їхня відмінність від звичайних композитів полягає переважно в тому, що звичайні складні слова утворюються через об'єднання синтаксично незалежних слів-основ, а складні слова синтаксичного типу формуються на базі готових словосполучень способом інтеграції синтаксично залежних один від одного компонентів. Словотвірні кореляти одиниць синтаксичного рівня складають ще одну підгрупу базових вербоформантів.

Компоненти складних слів синтаксичного типу є вербоформантами в їхній цілісності та незмінності, оскільки базою для формування нової лексичної одиниці слугують не окремі компоненти словосполучення або речення, а вся конструкція загалом. У результаті лексикалізації синтаксичної одиниці зв'язки, що існують між її компонентами, утрачають актуальність як граматичні показники, але впливають на семантику похідного слова. Лексичні інновації такого типу з'являються або для утворення номінативних одиниць зі складною семантикою, або для синтаксичної зручності.

Лексикалізація синтаксичних одиниць дає можливість економно та містко виразити складні поняття в межах одного слова, наприклад: *a call-to-arms*, *a cheerleader-in-chief*, *cross-border-terrorism*, *a decade-and-a-half*, *digital-rights-management*, *dog-in-the-manger (person)*, *a friendship-gone-sour*, *a government-in-waiting*, *he-who-must-not-be-named*, *a low-to-middle-income*, *a not-quite-citizen*, *a rebel-turned-general*, *a sentence-without-a-crime*, *a spy-turned-president*, *a word-of-mouth*, *a winner-takes-all*.

Лексикалізація словосполучень і речень може відбуватися в результаті вживання поширених синтаксичних конструкцій атрибутивного типу в препозиції до слів, які вони визначають. Універбація змісту цілого словосполучення або речення в межах одного слова, синтаксична зручність та експресивність таких «інкорпорованих» лексем, на нашу думку, є головними прагматичними факторами, що зумовлюють їхнє формування. Такі полікомпонентні лексеми мають здебільшого оказіональний характер і рідко поповнюють словниковий склад англійської мови, проте широка дистрибуція таких лінгвальних одиниць у художній літературі та друкованих засобах масової інформації свідчить про вербокративні можливості цього способу, наприклад: *US presidents often find themselves in a **damned-if-they-don't, damned-if-they-do** position* (Newsweek, Feb. 18, 2002); *The result is a **heads-I-win-tails-you-lose** proposition for taxpayers* (Newsweek, Jan. 10, 2005); *The journalists in the hall mostly thought his [David Cameron's] **walk-and-chew-gum** act was too long, too boring, not quite*

enough to save his skin (The Economist, September 18, 2009); *That whole if-you're-in-it-you-can-win-it mantra applies more than ever. Wise M. Redskins far from great, but in today's NFL, they have enough to dream big* (The Washington Post Oct. 21, 2012).

Отже, базовими вербоформантами для творення складних слів синтаксичного типу, абревіатур і акронімів зазвичай слугують синтаксичні конструкції, які внаслідок формальної перебудови перетворюються на лексеми, що за змістом є семантичними еквівалентами твірних словосполучень, а за формою – самостійними мовними одиницям з морфолого-синтаксичними ознаками, притаманними конститuentам лексичного рівня.

Отже, конститuentами, що складають «субстанцію» словотвору, є вербоформанти. До гіперкатегорії вербоформантів уходять групи різнорівневих одиниць мови, головною функціональною ознакою яких є їхня участь у формуванні якісно нових за формою і семантикою лексем. Вербоформанти мають формальний та змістовний зв'язок із прототипами – одиницями морфемного, лексичного та синтаксичного рівнів мови; їхнє формування відбувається внаслідок функціональної трансорієнтації вихідних мовних одиниць.

Різнорівневі конститuentи англійської мови, що виконують функції словотворчих елементів і слугують матеріальною базою словотворення, слід об'єднати в гіперкатегорію «вербоформант». Саме різнорівневі за своєю етимологією вербоформанти, а не лише морфеми, як традиційно вважає більшість лінгвістів, складають матеріальну основу словотворчої системи. Одиниці морфемного, лексичного та синтаксичного рівнів мови, які слугують генеративною базою для вербокреативної деривації, є базовими вербоформантами, афікси й афіксоїди, що беруть участь у творенні афіксальних похідних, слід розглядати як службові вербоформанти.

Перспективним напрямом наших подальших студій ми вважаємо дослідження на матеріалі англійської мови механізмів формування похідних лексем, властивих різним способам деривації.

Джерела та література

1. Андрусак І. В. Англійські неологізми кінця ХХ століття, утворені з участю комбінованих форм / І. В. Андрусак // Проблеми романо-германської філології : зб. наук. пр. – Ужгород : Патент, 2003. – С. 20–34.
2. Бартков Б. И. Английские суффиксоиды, полусуффиксы и словарь 100 словообразовательных формантов современного английского языка (научный стиль и литературная норма) / Б. И. Бартков // Аффиксоиды, полуаффиксы и аффиксы в научном стиле и литературной норме. – Владивосток : [б. и.], 1980. – С. 3–31.
3. Бондарко А. В. Функции языковых единиц в потенциальном и результативном аспектах / А. В. Бондарко // Грамматика и семантика на славянските езици в комуникативен аспект. – София : Унив. изд-во «Св. Климент Охридски», 1994. – С. 15–25.
4. Бортничук Е. Н. Словообразование в современном английском языке : уч. пособие для ин-тов и ф-тов иностр. яз. / Е. Н. Бортничук, И. В. Василенко, Л. П. Пастушенко. – Киев : Вища шк., 1988. – 261 с.
5. Гречко В. А. Теория языкознания : уч. пособие / В. А. Гречко. – М. : Высш. шк., 2003. – 375 с.
6. Егорова К. Л. О так называемом телескопическом словообразовании / К. Л. Егорова // Филол. науки. – 1985. – № 5. – С. 56–60.
7. Зацный Ю. А. Англо-русский словарь новых слов и словосочетаний (рубеж столетий) / Ю. А. Зацный. – Запорожье : ЗГУ, 2000. – 243 с.
8. Зацный Ю. А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю. А. Зацний, Т. О. Пахомова. – Запоріжжя : Запорізьк. держ. ун-т, 2001. – 243 с.
9. Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу / Ю. А. Зацний. – Львів : ПАІС, 2007. – 228 с.
10. Зверев А. Д. Словообразование в современных восточно-славянских языках / А. Д. Зверев. – М. : Высш. шк., 1981. – 207 с.
11. Левицький А. Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Левицький Андрій Едуардович. – К., 1999. – 37 с.
12. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование? / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1965. – 78 с.
13. Кубрякова Е. С. Деривация, транспозиция, конверсия / Е. С. Кубрякова // Вопр. языкознания. – 1974. – № 5. – С. 64–76.
14. Кудрявцева Л. А. Моделирование динамики словарного состава языка / Л. А. Кудрявцева. – Киев : ИПЦ «Київ. ун-т», 2004. – 208 с.

15. Мешков О. Д. Словосложение в современном английском языке : уч. пособие для ин-тов и фак. иностр. яз. / О. Д. Мешков. – М. : Высш. шк., 1985. – 187 с.
16. Мурзин Л. Н. Основы дериватологии / Л. Н. Мурзин. – Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1984. – 56 с.
17. Омельченко Л. Ф. Синтаксическая композиция в английском языке / Л. Ф. Омельченко, Н. Н. Максимчук, И. А. Онищенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 636. – С. 128–132.
18. Омельченко Л. Ф. Английское словосложение – тенденции и закономерности / Л. Ф. Омельченко, Н. Н. Максимчук // Вісн. Київ. лінгв. ун-ту. – 1998. – Т. 1, № 1. – С. 41–46.
19. Солнцев В. М. Язык как системно-структурное образование / В. М. Солнцев. – М. : Недра, 1977. – 341 с.
20. Царев П. В. Продуктивное именное словообразование в современном английском языке / П. В. Царев. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 224 с.
21. Aitchison J. Words Pour into English / J. Aitchison // Longman Dictionary of Contemporary English. – Edinburgh Gate, Harlow Essex, 2001. – P. B23 – B30.

Еникеева Сания. Базовые и служебные вербоформанты современного английского языка. Статья посвящена анализу генеративной базы словообразования английского языка. Предложен новый подход к классификации языковых единиц, принимающих участие в создании производных лексем разными способами деривации. Особое внимание уделяется функциональным характеристикам базовых и служебных вербоформантов.

Ключевые слова: вербоформант, вербокративная деривация, генеративная база словообразования, словообразовательный элемент.

Yenikeyeva Saniya. Basic and Auxiliary Verboformants in Modern English. The article deals with the analysis of English word-formation generating resources. A new approach to the classification of language units used in different ways of verbocreative derivation has been proposed. Special attention is focused on the functional peculiarities of basic and auxiliary verboformants.

Key words: verboformant, verbocreative derivation, generating resources of word-formation, word-formation element.

Стаття надійшла до редколегії
20.03.2013 р.

УДК 811.111'373.7

Ольга Клименко

Функціональна трансорієнтація лінгвальних одиниць унаслідок їхньої внутрішньомовної міграції в сучасній англійській мові

Здійснено спробу дослідити явище функціональної трансорієнтації розмовних одиниць сучасної англійської мови на словотворчому, лексичному та синтаксичному рівнях, виявити лексико-граматичні та семантичні особливості інновацій, що виникають у результаті функціональних трансформацій різнорівневих одиниць у процесі взаємодії літературної та розмовної англійської мови. Міжрівневі трансформації лінгвальних одиниць, що виявляються в афіксалізації лексем або їх фрагментів, лексикалізації морфем та синтаксичних конструкцій, можуть супроводжуватися семантичними зрушеннями та модифікаціями, а також переосмисленням значення.

Ключові слова: функціональна трансорієнтація, інновація, словотворчий елемент, афіксалізація, лексикалізація, семантичні модифікації, переосмислення.

Постановка наукової проблеми та її значення. У сучасній англійській мові спостерігається явище, коли номінативні одиниці в процесі реалізації в мовленні змінюють свої функції мовного знака й перетворюються на поліфункціональні. Учені іменують це явище «функціональною переорієнтацією» [6] або «функціональною трансорієнтацією» [2] мовних одиниць. Її трактують як «створення нової мовної одиниці при зміні її функціональних і тим самим лексичних та граматичних характеристик» [6, с. 10]. Дослідники вважають це явище «одним з провідних факторів розвитку та самовдосконалення системи сучасної англійської мови» [2, с. 20], оскільки «створені задля задоволення ситуативної комунікативної потреби нові функціональні варіанти мовних одиниць у разі їх соціалізації та узуалізації можуть збагатити мовну систему» [3, с. 141].